

Arbeiðssetningur

Í londunum kring okkum hava kanningar víst, at happing er rættiliga vanligt fyrbrigdi millum skúlanæmingar, og tí verður gjørt nógv til tess at fyrbyggja hesum. Smærri kanningar benda á, at støðan hesum viðvíkjandi er ikki øðrvísi hjá okkum enn í grannalondum okkara.

Landsstýrismaðurin setti tí ein arbeiðsbólk at kanna hesi viðurskifti og koma við tilmæli um tiltøk í hesum sambandi

Arbeiðsbólkurin skuldi:

- evna til, fyrireika og eftirviðgera eina kanning um happing millum næmingar í fólkaskúlanum.
- lýsa fyrbrigdið happing og
- koma við tilmæli um tiltøk í málinum

Limirnir í arbeiðsbólkinum eru:

Janus Jensen, undirvísingarleiðari, formaður

Jenny Lydersen, undirvísingarleiðari

Rógvi Thomsen, lærari á Føroya Læraraskúla

Hanna Kampmann, sálarfrøðingur

3. september 2007

Janus Jensen

Jenny Lydersen

Rógvi Thomsen

Hanna Kampmann

Innihald:

1. Alment um happing.	s. 3
1.2 Hvat er happing.....	s. 3
1.3 Aðrar lýsingar av happing.....	s. 4
1.4 Arging og happing	s. 4
2. Yvirlit yvir tilmæli	s. 5
3. At kanna happing millum skúlanæmingar	s. 5
3.1 Niðurstøður í samandrætti	s. 6
4. Trivnaðarætlanir	s. 7
5. Ábyrgdarpersónar/ toymi í skúlunum	s. 13
6. Tíð hjá lærarum	s. 14
7. Eftirútbúgving av lærarum/ skúlaleiðarum	s. 15
8. Undirvísingartilfar	s. 17
9. Heimasíða	s. 17
10. Bókmentir og skjøl	s. 19

1. Alment um happing

Tað er staðfest, at happing millum skúlanæmingar kann hava álvarsamar avleiðingar fyri einstaka næmingin og umstøður og rætt hansara til at læra í einum tryggum umhvørvi. Seinastu 20 – 30 árin hevur happing sum fyrbrigdi verið nógv frammi bæði hjá okkum og í londunum kring okkum, og stór orka er lögð í at granska henda trupulleika.

Skúlaárið 2003/04 var sett í verk Menningarætlan Fólkskúlans fyri árin 2003 – 2007. Eitt av høvuðsevnunum í menningarætlanini er trivnaður/happing. Flestu skúlarir hava lýst støðuna, sett mál og gjørt eina virksemsætlan fyri at menna trivnaðin og fyrbyggja happing.

Ein av undangongumonnunum innan hetta øki frá byrjan er norsk/svenski granskarin og serfrøðingurin Dan Olweus. Hann byrjaði at gera kanningar í skandinavisku londunum. Fleiri av hesum kanningum prógva, at tað ber til at gera nakað við trupulleikan.

Eitt úrslit av arbeiðnum hjá Dan Olweus er ein serligur kanningarháttur og menningin av einum fyrbyggingarleisti, sum skal tálma happing í skúlum. Hesin kanningarháttur og fyrbyggingarleistur hevur verið nýttur í landsumfatandi átøkum í skandinavisku londunum.¹

Kanningar av sama slagi uttanlands vísa um happing sum heild, at gentur happa minni enn dreingir, at gentur og dreingir happa á ymiskan hátt, og at happing minkar við aldrinum.

Sum liður í eini umfatandi æltan at minka um happing í føroysku skúlunum heitti Mentamálaráðið á Granskingardepilin fyri Økismenning um at standa fyri eini spurnakanning millum føroyskar skúlanæmingar.

Eftir ynski frá Mentamálaráðnum varð kanningarhátturin hjá Dan Olweus nýttur í føroysku kanningini, av tí, at hesin kanningarháttur er nýttur í fleiri londum kring okkum, og á henda hátt ber til at samanbera føroysku kanningarúrslitini við úrslit í øðrum londum.

1. 1 Hvat er happing?

Vanliga nýta vit orðið *happing* uttan fyrilit ella við somu merking sum at arga, øsa o.s.fr., uttan at geva okkum far um munirnar millum hesi hugtøk. Arging og erting kunnu lættliga vera partur av happingini, men eru ikki tað sama sum happing. Tað eru ymiskar fatanir av orsökini til happing. Ein fatan gongur uppá persónseyðkenni hjá happarunum, meðan ein onnur fatan hellir til, at tað er

¹ Granskingardepilin 2007

sjálvt umhvörvið, ið er “sjúkt”. Tað sýnist, sum um øll kunnu gerast happarar ella fara at happa. Sambært Olweus kann happing lýsast soleiðis:

*”Ein persónur verður happaður ella er fyri ágangi av øðrum, tá ið hann ella hon áhaldandi og í eitt ávíst tíðarskeið er fyri negativum gerðum framdum av einum ella fleiri øðrum persónum. Tað er ein ávís ójavnvág í styrkismuninum millum tann, sum happar og tann, sum verður happaður. Tann, ið er fyri negativum gerðunum, hevur trupult við at verja seg og er oftast næstan hjálparleysur í mun til tann ella tey, ið plága hann ella hana”.*²

Meðan Olweus mest hellir til, at orsøkin til happing er ymisk psykologisk persónseyðkenni hjá happaranum í mun til umhvörvið, so hella aðrar fatanir til, at tað er sjálvt umhvörvið, ið er “sjúkt”. Víst verður á, at offrini koma úr umhvörvum, har nógv happing er, at sosiali bólkurin ikki rúmar øllum børnum, tí skal arbeiðast við trivnaði og sosiala umhvörvinum í bólkinum og á stovninum.

1. 2 Aðrar lýsingar av happing³

Happing er, tá ið ein bólkur miðvíst er eftir einum einstøkum persóni ella útihýsir honum á einum staði, har hesin persónurin er “noyddur” til at verða.

Eyðkennini eru:

Ein bólkur er ímóti einum persóni

Happingin er skipað

Happingin kann vera, at ligið verður eftir persóninum, ella at persónurin verður útihýstur

Happing fer sum oftast fram á einum staði, har tann, ið verður happaður, sum oftast, ikki sleppur undan ella má vera.

1. 3 Arging og happing⁴

² Olweus, 2000, s. 15

³ Mobbeland. S. 11

⁴ Danska Barnaráðið, 1999, Mobbedreng, En håndbog om mobning, Børnerådet, 1999, s. 68

Øll fólk arga hvørt annað, men tá ið argingin endurtekur seg upp í saman og verður skipað, kalla vit tað happing. Tá ið fimta hvørt barn sigur frá javnari og støðugari arging, er ikki longur talan um ta meinaleysu og skjótt gloymdu argingina.

2. Yvirlit yvir tilmæli

1. **At kanna happing millum skúlanæmingar og luttøka í altjóða kanning um trivnað. s. 7**
2. **Trivnaðarætlanir í skúlunum s. 13**
3. **Ábyrgdarpersónar/toymi á hvørjum skúla s. 14**
4. **Lærarar fáa tíð til at arbeiða við at menna sosialar førleikar hjá næmingum m.a í sambandi við happing s. 15**
5. **Eftirútbúgving av lærarum og skúlaleiðarum s. 17**
6. **Undirvísingartilfar s. 17**
7. **Heimasíða um happing s. 19**

3. At kanna happing millum skúlanæmingar

Sum áður nevnt, so heitti Mentamálaráðið á Granskingardepilin fyri økismenning um at gera eina kanning um happing millum føroyskar skúlanæmingar. Endamálið við kanningini var at staðfesta, hvussu umfatandi happing er, og hvat eyðkennir happing í føroysku skúlunum.

Í kanningini verður nýttur kanningarháttur hjá Olweus. Hesin leisturin er grundaður á kvantitativa háttin og er skipaður í fyra partar. Fyrsti partur er ein spurnakanning, sum skal staðfesta trupulleikan. Næsti partur er at upplýsa og gera foreldur, lærarar og tey, sum varða av fólkaskúlanum, varug við, hvussu umfatandi trupulleikin er. Triði partur er at fáa skúlarnar at gera ein fyribyrgingarleist, soleiðis, at næmingar, foreldur og lærarar arbeiða saman um at tálma happing. At enda eigur sama spurnakanning sum henda at verða gjørd enn eina ferð fyri at kanna, hvørja ávirkan fyribyrgingararbeiðið hevur havt.

Spurnablaðið hjá Olweus er týtt til føroyskt. Tó vóru nakrar smáar broytingar gjørdar, so kanningin hóskar betur til føroysk viðurskifti. Ein stórur fyrimunur við at nýta kanningarháttin hjá Olweus er, at vit kunnu samanbera føroysku tøluni við útlendsk tøl. Harumframt er kanningarhátturin hjá Olweus royndur frammanundan og hevur verið nýttur í flestu av skandinavisku londunum⁵.

Kanningin, sum var skipað sum ein spurnablaðskanning, var framd á vári 2007 og fatar um 5., 7. og 9. flokk í fólkkaskúlum í øllum landinum. Næmingatalið í hesum árgangum var 2238. Samlaða talið av spurnabløðum, sum kanningin er bygd á, er 1995. Tað merkir, at 88 % av næmingum hava svarað spurningunum, og er hetta ein borgan fyri, at kanningarúrslitini eru álítandi. Í kanningini hevur borið til at fáa eina breiða luttøku, frá øllum fólkkaskúlum í landinum, og eina álítandi spurnablaðskanning, sum staðfestir, hvussu umfatandi happing er í Føroyum, og hvat happingarmynstur er galdandi. Harafrat er møguligt at staðfesta ella avvísa uppáhald frá øðrum kanningum, sum siga, at happing minkar við floksstigi, at happingartítleiki er eins í stórum og smáum skúlum ella í stórum og smáum flokkum⁶.

Ein týðningarmikil partur av kanningini er, at ein arbeiðs- og fylgibólkur, ið Mentamálaráðið setti, hevur verið knýttur at arbeiðinum. Við í arbeiðs- og fylgibólkinum hava verið Jenny Lydersen og Janus Jensen frá Mentamálaráðnum, Rógvi Thomsen frá Føroya Læraraskúla, Hanna Kampmann frá Sernámsdeplinum, Dávið Jacobsen frá Føroya Lærarafelag, Heri Joensen frá felagnum Heim og Skúli og Mary Ann Hansen frá Skúlaleiðarafelagnum.

Uppgávan hjá arbeiðs- og fylgibólkinum hevur verið ymisk í teimum ymisku tíðarskeiðunum av arbeiðinum, men í høvuðsheitum hevur bólkurin skula tryggjað, at lidna arbeiðið er rætt og viðkomandi.⁷

3.1 Niðurstøður⁸

Kanningin staðfestir, at happingarmynstrið og happingartítleikin í Føroyum sum heild líkist tí í øðrum londum. Tað sæst, at dreingir í størri mun enn gentur eru partar av happing, og at happing millum skúlanæmingar minkar við aldrinum. Harumframt er eisini ein greiður samanhangur ímillum mistrivnað og happing, og at happingin í høvuðsheitum fer fram í flokshølinum, í gongini og í skúlagarðinum.

⁵ Granskingardepilin 2007

⁶ Granskingardepilin 2007

⁷ Granskingardepilin 2007

⁸ Granskingardepilin 2007

Viðvíkjandi samnangi millum skúla- og floksstødd og happing, so ber ikki til út frá kanningarúrslitunum at vísa á nakran greiðan samnang her. Kanningin vísir, at happingartítteikin er hægri, jú færri næmingar eru fyri hvønn lærara, og má hetta úrslitið sigast at verða eitt sindur óvæntað. Hetta kann geva eina ábending um, at happing er eitt fløkt fyrbrigdi, sum ikki einans kann avmarkast til skúlaumhvørvið.

Kanningin vísir eisini, at tað ikki er ein greiður samnangur millum, hvussu umfatandi happingin er í teimum einstøku skúlanum og tey tiltøk, sum skúlarin hava sett í verk fyri at tálma happing. Av tí, at vit ikki vistu frammanundan, hvussu støðið var undan átøkunum, so ber ikki til at siga, um happingin er minkandi.

Í kanningini hevur Granskingardepilin eisini gjørt samanberingar við kanningarúrslit hjá HBSC (*Health Behaviour in School-aged Children*), eitt granskingarsamstarv, skipað undir WHO, sum fatar um 41 ymisk lond. Hesar samanberingar vísa, at Føroyar, samanbórið við onnur lond, liggja í ovara endanum, tá talan er um happingartítteika. Av tí, at tað er ymist, hvussu fyrbrigdið happing verður tulkað og viðgjørt í teimum ymisku londunum, so skulu hesar samanberingar tó tulkast við varsemi.

Tilmæli:

- ***Mælt verður til, at ein kanning verður gjord eftir sama leisti og í somu árgangum á vári í 2010 til tess at staðfesta, hvørt tey tiltøk, sum nú verða sett í verk, hava munað nakað í arbeiðinum við at basa happing millum næmingar í fólkaskúlanum***
- ***Mælt verður til, at Føroyar lutaka í HBSC-kanningunum***

4. Trivnaðarætlanir

Tað er staðfest, at sosialur trivnaður er ein av týðningarmestu fortreytunum fyri einum góðum skúla og eini skúlamentan, har eingin happing er.

Tryggasta leiðin at gera ein skúla og eitt samfelag, har tað er sum minst happing, er tilvitað at arbeiða við trivnaðinum. Fyrimunurin við at arbeiða í breiddini er, at tað ikki bara verður

hugsað um at revsa, og hvør hevur skyldina og ábyrgdina av hvørjum, men at gera sær nakrar ætlanir og visjónir fyri, hvat er vert at stremba fram ímóti. Skal tað eydnast okkum at gera skúlar og stovnar, har eingin happing er, hevur tað týdning, at øll, ið vara av, taka ábyrgd. Tá ið tað snýr seg um børnini og tey ungu, vara vit øll av. Tá ið skúlar og stovnar skulu stuðlast í at steðga happingini, eiga øll at verða tikin við, leiðsla, starvsfólk, børn og foreldur. Stovnarnir t.e. ráð og kommunur, ið skipa karmarnar, hava eisini ábyrgd. Tað hevur týdning, at øll eru við í arbeiðinum at evna til ein virknan trivnaðarpolitik. Bera vit so í bandi, at vit øll arbeiða við felags virðisásetingum og normum fyri sosialum trivnaðin bæði hjá børnum og vaksnum, so ber til at steðga mestu happingini. Umráðandi er, at vit bera skjótt at, tá ið vit gerast var við eitt negativt umhvørvi, ið fremur happing, steðga happingini og seta tiltøk í verk at betra um psykiska umhvørvið og harvið eisini undirvísingarumhvørvið.

Flestu av okkara royndum við at fyrbyrgja happing stava frá øðrum londum, men tað er eingin orsök til at halda, at tey somu viðurskifti ikki eisini gera seg galdandi í Føroyum, tá ið tað ræður um ítøkilig tiltøk.

Royndirnar vit hava frá teimum skúlum og kommunum, ið hava arbeitt við átøkum móti happing, vísa, at happingin oftast hevur tætt samband við, hvussu sosiali trivnaðurin er í skúlanum. Betri næmingar og starvsfólk trívast, minni er happingin. Nakað annað, ið gongur aftur, er, at meira samstarv er millum allar partar um at steðga happingini, og størri samskifti er í øllum umhvørvinum millum leiðsla, starvsfólk, børn og foreldur og myndugleikar, betri eydnast at basa happingini. Alt bendir á, at tað at stegða happingini er eitt felagsprosjekt, skal tað eydnast fullvæl.

Hyggja vit eftir skipanini, so er tað greitt, at tað er leiðslan í einum skúla, ið hevur ábyrgd av at steðga happingini:

§ 55. Stk. 2. Skúlaleiðarin hevur ta fyrisitingarligu og námsfrøðiligu leiðsluna av skúlanum og ábyrgdina av virkseimi skúlans mótvegis skúlamyndugleikunum á staðnum⁹

⁹ LØGTINGSLÓG NR. 125 FRÁ 20. JUNI 1997 UM FÓLKASKÚLAN,
SUM SEINAST BROYTT VIÐ LØGTINGSLÓG NR. 64 FRÁ 7. JUNI 2007

Leiðslan eigur skipa fyri, at arbeiðið at gera ætlanir fyri sosialum trivnaði og átøkum móti happing á skúlum og stovnum verður gjørt. Starvsfólk, lærarar og pedagogar eru knarvin í arbeiðinum við trivnaði og at fyribygja happing. Tað eru lærarar og pedagogar, ið kenna børnini, og tað eru tey, ið arbeiða við at menna sosialu førleikarnar og sosiala samspælið millum børnini. Greiður samanhangur er millum sosiala umhvørvið, og hvussu nógv happing er. Í flokkum, har næmingar trívast væl, er nógv minni happing enn í flokkum, har næmingar ikki trívast. Átøk og royndir at menna trivnaðin í flokkunum, og har børn og ung annars eru, hava við sær, at happingin verður minni. Somuleiðis vísir tað seg, at eru greiðar reglur fyri, hvat ber til í flokkinum og í fríkorterinum, og verða hesar reglur framhaldandi dagfórdar, so minkar happingin. Dentur skal leggjast á, at hetta eru reglur, ið eru galdandi fyri bæði vaksin og børn, reglur, ið eru gjørdar í einum felags samskipti í flokki og skúla við støði í virðisgrundarlagnum hjá skúlanum. Í flokkum har lærarin ofta saman við næmingunum tosar um, hvussu vit eiga at bera okkum at ímóti hvørjum øðrum, har er minni happing. Tað slepst ikki undan, har fólk eru, at arging og ósemjur koma fyri, men tað ber til at skipa umhvørvið á ein slíkan hátt, at happingin ikki økist. Somuleiðis er tað týðningarmikið, at sjálvt arbeiðsumhvørvið í skúlum og stovnum er eyðkent av, at tilvitað verður arbeitt við at skapa starvsfólkunum eitt gott arbeiðsumhvørvi, ið fyribygir mistrivnaði og happing. Ósemjur og mistrivnaður millum tey vaksnu merkist aftur á børnum, og tí er neyðugt at arbeiða við allari skipanini, um happingin skal steðgast.

At gera felags virðisgrundarlag fyri ein skúla, at gera virksemisætlanir og at fáa hesi virði virkin, styrkir tann einstaka og felagsskapin. Tað hevur stóran týðning, at øll vita, hvat ber til, og hvat ikki ber til. Læring og menning hava bestu korini, tá ið tað eru trygg viðurskipti í einum sosialum umhvørvi, har virðing, álit og pláss er fyri øllum. Og tað er eisini ein av orsökunum til, at happingin má burtur, annars røkka vit heldur ikki fakligu endamálum skúlans.

Happingin í frítíðarskúlum og á dagstovnum er ikki kannað í sama mun, sum happingin í skúlunum. Sama ger seg galdandi fyri virkishús. Men við støði í dagstovnalógini¹⁰ ber til at siga, at frítíðarskúlar, dagstovnar og virkishús hava sama endamál sum skúlarnir at arbeiða við sosiala trivnaðinum hjá børnunum, og í báðum førum eru tað somu børn, talan er um. Mælt

¹⁰ LØGTINGSLÓG NR. 67 FRÁ 10. MAI 2000 UM DAGSTOVNAR OG DAGRØKT

verður sostatt til, at frítíðarskúlar, dagstovnar og virkishús verða tikin við í eina almenna ætlan fyri trivnað og tiltøk móti happing.

Um vit skulu arbeiða við trivnaði í skúlum, frítíðarskúlum, virkishúsum og á dagstovnum við grundarlagi í okkara vitan um, hvønn týdning trivnaður hefur fyri sjálvsvirði, kensluna av felagsskapi og lívsdygdina og ikki minst læringina, hefur tað týdning, at øll draga eina línu.

Politikarar, bæði í landsstýrinum, løgtinginum og í kommununum hava yvirskipaðu ábyrgdina av, at næmingarnir trívast í skúlunum og børnini á stovnunum. Tí er tað týdningarmikið, at sosiali trivnaðurin javnan er til umrøðu og á dagsskránni í politisku skipanunum. Eins stóran týdning hefur tað, at politisku myndugleikarnir stuðla og fremja tiltøk, hvørs endamál er gera góð sosial undirvísingarumhvørvi og góð umhvørvi, har børn annars eru, og at virka fyri at fyrbygja happing.

Somuleiðis hefur tað týdning, at skúlaleiðaranir verða stuðlaðir í at gera virksemisætlanir og virknir skipa fyri sosialum trivnaði í skúlunum. Tað ger mun, at alt arbeiði, har skúlin arbeiðir við sosiala umhvørvinum, verður virðismett og stuðlað. Sama ger seg galdandi fyri leiðslurnar á dagstovnum, frítíðarskúlum og í virkishúsum. Leiðslurnar eiga at fáa stuðul til at seta orð á, hvussu einstaku skúlarnir arbeiða við kanningum, eftirmetingum og virksemisætlanum fyri sosialum trivnaði og at fyrbygja happing. Aðrir stovnar, ið arbeiða við børnum og ungum eiga eisini at verða stuðlaðir í arbeiðinum at skapa trivnað.

Leiðslurnar hava ábyrgdina av, at næmingar og starvsfólk trívast á skúlunum. Skal hetta eydnast, so mugu leiðslurnar m.a.:

- skipa so fyri, at sosiali trivnaðurin hjá næmingunum verður settur á dagskránni í námsfrøðiliga virksemi skúlans
- alsamt leggja dent á at arbeiða við spurninginum um happing og trivnaði í teimum skipanum, ið eru í skúlanum: toymi, sjávvstýrandi toymi, námsfrøðiligum ráði, foreldraráði o.s.fr., og ítøkiligum í samstarvinum við og millum lærarar skúlans, pedagogar, næmingar, foreldur og leiðslu.

- leggja dent á, at skúlin altíð er dagfördur um nýggjastu vitanina um happing og sosialan trivnað.
- at skúlin alíð hevur nýggjastu vitanina um, hvussu arbeiðast kann við trivnaðinum á økinum
- hava í huga, at trivnaður fevnir um øll í skúlanum
- alsamt eftirmeta úrslit av tiltøkum og ansa eftir, at tiltøkini ikki verða slept í hálvum verki
- stuðla tí einstaka læraranum/pedagoginum í arbeiðinum við sosialum trivnaði og at fyriryrgja happing í gerandisdegunum

Ábyrgdin hjá lærarum og pedagogum er m.a, at.:

- taka fakliga og persónliga ábyrgd av sosiala trivnaðinum hjá næmingunum og geva allari happing ans
- at hava slíkt samband við næmingarnar í gerandisdegunum, at til ber at stuðla og hjálpa næmingunum í teirra innanhýsis viðurskiftum og syrgja fyri, at trupulleikar verða viðgjørdir beinanvegin
- arbeiða fyri, at samstarvsumhvørvið í skúlanum og frítíðarskúlanum, ið hoyrir til skúlan, er av einum slíkum slagi, at tað leggur dent á felags ábyrgd av sosiala trivnaðin hjá næmingunum
- vera virknir í at fáa vitan til vega um trivnaðin hjá næmingunum og virknir taka lut í øllum kjaki og arbeiði, ið hevur til endamáls at betra um sosiala trivnaðin og minka um alla happing
- taka næmingar og foreldur við uppá ráð, tá ið arbeiðið við sosiala trivnaðinum og at fyriryrgja happing er á skránni
- leggja dent á, at ymiskleikin hjá børnum ikki er ein forðing, men ein møguleiki í arbeiði skúlans
- arbeiða virkið við sosialum trivnaði í innskúlingini, soleiðis at allir partar verða tiknir við uppá ráð

Ábyrgdin hjá foreldrum og øðrum avvarðandi hjá næmingunum er, at vit sum ábyrgdarfull vaksin taka ábyrgd av, at børnini trívast:

- at átaka sær persónliga ábyrgd av atferð og trivnaði hjá børnum í skúla/stovni
- kenna ábyrgd og vera virkin í samstarvinum millum skúla/stovn og heimini

- javnan viðgera trivnaðin hjá næmingunum í skúlastýrunum og taka ítökilig stig til at betra um trivnaðin
- í skúlastýrisarbeiðinum at leggja dent á, at skúlin er virkin og opin í foreldrasamstarvinum og samstarvar við øll foreldur um trivnað og at fyriryrgja happing
- at skúlastýrin kunna foreldrini um teirra rætt og skyldu

Næmingarnir eiga at taka ábyrgd av:

- at boða frá um teir síggja ella eru vitandi um, at aðrir næmingar happa
- siga frá, um tey verða var við, at floksfelagar ikki trívast
- vera virkin við í øllum teimum ætlanum, átøkum og virkisætlanum, ið eru í skúlanum at fremja sosialan trivnað og steðga happing
- vera við til at senda greið boð um, at happing ikki verður góðtikin

Tilmæli:

Mælt verður til, at allir skúlar gera eina trivnaðarætlan, sum í minsta lagi fatar um:

- Virðisgrundarlag
- Endamál
- Partsmál
- Atgerðarætlan/ arbeiðsætlan
- Eftirmeting

Í trivnaðarætlanini skal verða ítökilig lýst, hvussu skúlin arbeiðir við happing t.e.:

- Ein eyðlýsing av, hvussu skúlin fatar hugtøkini trivnaður, happing og ósemjur
- Ein frágreiðing um, hvat skúlin ger fyri at fyriryrgja happing

- Ein atgerðarætlun, sum lýsir ítökiliga, hvat skúlin ger, tá ið happing tekur seg upp (ítökilig tiltøk, hvussu farið verður til verka), og hvørji tiltøk skúlin setur í verk at fyrirbyggja happing og at fylgja happingarátøkum upp, bæði tá ið talan er um akuttar trupulleikar, og tá ið talan er um langtíðarætlunir
- Hvussu skúlin tekur næmingar og foreldur við upp á ráð, tá ið ein ætlun verður gjørd fyri at fyrirbyggja happing.

5. Ábyrgdarpersónar/toymi á hvørjum skúla

Í øllum skúlum eigur í minsta lagi ein lærari at fáa útbúgving sum AKT- lærari. AKT merkir atferð, kontakt og trivnaður og varpar ljós á næmingar, sum hava ein atburð í skúlanum, ið ger sambandið við aðrar næmingar og vaksin trupult og ávirkar trivnaðin hjá teimum sjálvum og øðrum.

Viðkomandi lærari skal arbeiða ítökiliga við atferð, samskifti og trivanði hjá næmingum skúlans.

Útbúgvingin sum AKT- lærari er ein eftirútbúgving, ið tekur umleið 90 tímar. Í Danmark hevur politiski myndugleikin sett sær sum mál, at í skúlaárinum 2007/2008 skulu allir skúlar hava fingið AKT- lærarar. AKT- lærarin fær 5 tímar til hvønn flokk um árið til at røkja sítt starv.

Ein AKT-lærari setur tiltøk í verk í skúlanum, hann vegleiðir og ráðgevur í sambandi við sosiala trivnaðin í flokkinum. AKT-lærarin hjálpir starvsfeløgnum at tillaga undirvísingina til teir næmingar í flokkinum, sum hava trupulleikar í mun til atburð, samskifti og trivnað. Greiningin skal vera støði undir einari læruætlun. Eisini skal hann veita foreldrum og næmingum námsfrøðiliga og fakliga vegleiðing.

AKT-lærarin skal hava gott innlit í, hvussu næmingarnir trívast, og hann skal kunna sínar starvsfelagar um:

- hvussu næmingarnir uppliva tað fakliga undirvísingarumhvørvið í skúlanum
- hvussu næmingarnir uppliva tað sosiala lívið í flokkinum – bæði millum næmingar sínámillum og millum næmingar og lærarar.
- hvussu fakliga støðið hjá næmingunum verður sæð í mun til, hvussu teir trívast, og hvussu teir uppliva undirvísingarumhvørvið og sosiala lívið í flokkinum

- hvussu nógvir og hvørjir næmingar eru í vandabólki viðvíkjandi teirra fakliga støði og trivnaði

Hetta er ein stór uppgáva, sum AKT-lærarin ikki kann loysa einsamallur. Uppgávan eigur at loysast í tøttum samstarvi millum tann einstaka læraran, læraratoymið og skúlans leiðslu.

Lærarar eru í størri mun farnir at arbeiða í toymum t.e.í faktoymum, árgangstoymum og sjálvstýrandi toymum. Hetta eru samstavsbólkar, ið, undir ábyrgd leiðslunnar, taka ítøkiliga ábyrgd av ymiskum grundleggjandi viðurskiftum í skúlunum. Skal AKT-læraraskipanin ikki kennast sum eitt slag av fremmandum ískoyti til skúlans virki annars, er neyðugt at gera hetta til eina sjálvsagda skipan í skúlanum. Ein skipan, ið hevur samband við øll toymi og fakbólkar, og sum verður tikin við uppá ráð, tá ið ársætlanir skulu gerast. Til tess at stuðla sosiala virkseimið og fyribygja happing verður mælt til at seta á stovn trivnaðartoymi, sum umboða allar árgangir skúlans. Endamálið við hesum er m.a. at tryggja samskifti og samanhang í arbeiðinum.

Skúlaárið 2003/04 skipaði Mentamálaráðið fyri AKT-læraraútbúgving í Føroyum, har 13 lærarar luttóku. Mælt verður til at halda áfram við hesi útbúgving, so at í minsta lagi ein lærari á hvørjum skúla hevur hesa útbúgving.

Tilmæli

- **Allir skúlar hava eitt trivnaðartoymi**
- **Ein lærari við AKT-læraraútbúgving skal vera á hvørjum skúla**

6. Lærarar skulu hava tíð til at menna sosialar førleikar hjá næmingum m.a í sambandi við happing

Í PISA-tilmælinum, sum var handað landsstýrismanninum, verður mælt til, at skipanin við floksins tíma verður sett í verk aftur við einum tíma á vikutímatalvuni øll skúlaárin. Flokslærarin umsitur floksins tíma, og hugsanin er, at savnandi arbeiðið um flokkin verður gjørt í hesum tíma. Hetta fatar m.a. um trivnaðararbeiði, serlig tiltøk, trupulleikar o.a.

Tað er upplagt, at ein partur av hesum tíma verður nýttur til at arbeiða við trivnaði og at menna sosialu førleikar næminganna.

Tá ið hugsað verður um tað yvirskipaða arbeiðið hjá ábyrgdarfólki/ trivnaðartoymi skúlans, so eigur tíð at verða sett av til hetta í virksemisætlanini hjá hesum persónum.

Tilmæli:

- **Skipanin við floksins tíma verður sett í verk aftur**
- **Tíð verður sett av í virksemisætlanini hjá ábyrgdarfólki/ trivnaðartoymi**

6. Eftirútbúgving av lærarum/ skúlaleiðarum

Mentamálaráðið hevur í fleiri ár skipað fyri skeiðum fyri lærarum og skúlaleiðarum til tess at geva teimum nøkur amboð í arbeiði teirra at skapa betri trivnað í skúlunum. Skeið hava verið um m.a. lærarasamstarv, samstarv millum skúla og heim, næmingalagaða undirvísing, næmingar hava samábyrgd og ávirkan á undirvísingina, flokslæraarbeiðið, børn við atferðartrupulleikum, ymsir læruhættir og samskipti. Nógvir lærarar hava lutikið á hesum skeiðum, og nøkur skeið hava verið afturvendandi í nøkur ár fyri at nøkta eftirspurningin.

Eisini hevur Mentamálaráðið skipað fyri skeiðum og útbúgving fyri skúlaleiðarar bæði við atliti at fyrisiting, námsfrøði, sjálvsmenning og starvsfólkaleiðslu.

Síðani skúlaárið 2003/04 hava skúlarnir arbeitt vit at seta í verk menningarætlan, har eitt av høvuðsevnunum er trivnaður/happing. Skúlarnir hava lýst støðuna, sett mál og gjørt eina virksemisætlan fyri at menna trivnaðin og fyrirbyrgja happing. Skúlarnir hava víst á, at tørvur er á ítøkiligum amboðum bæði til at fyrirbyrgja happing og at loysa truplar støður, har happing fer fram.

Við atliti at hesum arbeiði hevur Mentamálaráðið umframt frammanfyri nevndu skeið sett í verk eina miðvísa skipan, soleiðis at nakrir lærarar í hvørjum skúla hava ognuð sær serligan førleika til at fyrirbyrgja happing og loysa støður, har happað verður. Hesir lærarar eru eitt toymi í skúlanum, sum hjálpir flokslærarum og øðrum lærarum í einstaka flokkinum, bæði við at loysa

happingartrupulleikar og fyrirbyrgja happing. Eisini eiga teir at vera ein hjálp hjá leiðslu skólans í sambandi við menningarætlanina og at gera trivnaðarættan

Mentamálaráðið hefur skipað fyrri skeiðnum, Eingin happing, har Helle Høiby, ið er serkøn á økinum, hefur undirvíst. Helle Høiby er lærari og sálarfrøðingur, og hefur skrivað bøkurnar "Ikke mere mobning" og "Klassemødet – Grundlag for trivsel." Allir luttakarar hava fingið hesar bøkurnar, sum vísa á góð amboð til tess at basa happing.

Endamálið við skeiðnum er at geva skeiðsluttakarunum vitan um happing og ítøkilig amboð til at fáa innlit í sosiala lívið í einum flokki og at steðga møguligari happing.

Á skeiðnum verður m.a. viðgjørt hugtakið happing og munurin millum happing og vanligu arging, at læra at lurta og tosa við næmingar, tann trupla samrøðan og fundarteknikkur, og at loysa ósemjur í flokkinum.

Umframt at nakrir lærar í hvørjum skúla hava luttikið á hesum skeiði hava eisini styttri skeið verið fyrri øllum lærarum skólans, soleiðis at skúlin kann leggja eina miðvísa ættan og arbeiða sum ein eind til tess at fyrirbyrgja happing. Harumframt hava nakrir skúlar skipað fyrri kunning og orðaskifti fyrri foreldrum um evnið.

Ásannandi at trivnaður er fortreytin fyrri hollari læring, og at eingin hefur rætt til at gera seg inn á onnur óansæð útsjónd ella førleikar, er neyðugt, at lærarar og øll, ið eru um børnini í skúlatíðini, hava førleika at geva børnunum ein innihaldsríkan skúladag bæði við atliti at læring og sosialum trivnaði. Skólans fremsta arbeiði er, at næmingarnir mennast bæði fakliga og sosialt, og at teir fáa avbjóðingar og eina dygdargóða undirvísing. Hetta krevur eisini, at lærarin fær neyðugu eftirútbúgvingina.

Skúlaárið 2003/04 skipaði Mentamálaráðið fyrri AKT-lærari skúlaárið 2003/04. Á hesum skeiði luttóku 13 lærarar. Skeiðið var 96 tímar, og av hesum vóru 15 tímar til eina verkættan í egnum skúla. Endamálið við hesi útbúgving er at ognu sær vitan og amboð til undirvísing, sum kann styrkja einstaka barnið og sosiala felagsskapin í undirvísingini.

Tilmæli:

Skipað verður framhaldandi fyri eftirútbúgving fyri lærarar og skúlaleiðarar

8. Undirvísingartilfar

Skal undirvísingartilfar fáast skjótt til vega, so er sjálvandi skjótast at týða tilfar úr øðrum málum. Spurningurin er bara, um tað er nóg mikið? Slíkt tilfar eigur at taka støði í ítøkiligu mentan okkara við atliti at stødd og ymiskleika av skúlum og í samansetingini í okkara samfelag. Harumframt er kanska eisini hugsandi, at tað besta tilfarið eru royndir, ið vit gera okkum sjálv. Fyri at fáa tilfar til vega sum skjótast, hevði kanska verið eitt hugskot at skipa fyri “workshops” ella arbeiddøgum, har endamálið var at arbeiða við tiltøkum at fyrbyggja happing og at siga frá egnum royndum. Úrslitið frá slíkum arbeiddøgum kundi verið lagt út á heimasíðuna. Luttakarar eru fólk úr allari skipanini, fyrimunurin er eisini synergieffektin av slíkum samstarvi millum ymiskar fakbólkar. Hetta kundi verið *ein* skjóttur máti at útvega tilfar og royndir.

Ásannandi at øll, sum vara av børnum, hava ábyrgd av at fyrbyggja happing, eiga vit at skipa fyri workshops, arbeiddøgum, ráðstevnum, har allir fakbólkar, áhugabólkar og politiska skipanin eru umboðað. Skúlin megnar hetta ikki einsamallur, hetta er eitt felags projekt, sum øll luttaka í.

Tilmæli:

- **Mentamálaráðið setir arbeiddbólkar við royndum lærarum at skipa fyri útvegan av undirvísingartilfari um happing og at savna vitan og royndir á økinum**
- **Skipað verður fyri workshops, arbeiddøgum, ráðstevnum til at fyrbyggja happing, har allir fakbólkar, sum á einhvønn hátt vara av børnum, luttaka**

9. Heimasíða um happing

Arbeiddbólkurin hevur havt samskipti við DCUM (Dansk center for undervisningsmiljø) og hevur havt fund við virkandi leiðaran í DCUM, Ole Juul.

DCUM, ið er sjálvstøðugur stovnur undir danska kenslumálaráðnum, var settur á stovn í 2002, aftaná at Fólkatíngið í 2001 hevði sett í gildi lóg um undirvísingarumhvørvi hjá næmingum og lesandi. Sambært hesi lóg skulu allir skúlar og útbúgvingarstovnar framhaldandi og regluliga virka fyri at bøta um umhvørvið í skúlum og útbúgvingarstovnum. Umhvørvið fatar í hesum sambandi bæði um fysisku umstøðurnar t.e. bygningar, arbeiðsamboð og sálarligu, estetisku og sosialu umstøðurnar hjá næmingum og starvsfólki.

DCUM skal saman við avvarðandi øðrum virka fyri at tryggja øllum næmingum og lesandi eitt gott arbeiðsumhvørvi í skúlum og útbúgvingarstovnum. Uppgáva stovnsins er at vera vitanardepil og ráðgevi í spurningum um undirvísingarumhvørvið umframt at luttaka í viðkomandi verkætlanum saman við øðrum.

DCUM hevur ment ymisk amboð, sum kunnu nýtast í arbeiðinum at bøta um undirvísingarumhvørvið. Leiðarin á DCUM, Ole Juul, hevur víst á nøkur áhugaverd amboð, sum eftir hansara hugsan lættliga kundu verið lagað til nýtslu í skúlum í Føroyum.

Eitt av hesum amboðum er ein bók til skúlar og lærarar – *Metodehåndbog*-, sum DCUM gav út í 2006. Bókin er eitt savn av undirvísingargongdum, sum eru nýttar í skúlum og barnagørðum til tess at fyribygja happing. Málbólkurin er fyrst og fremst lærarar í fólkaskúlanum og pedagogar í barnagørðum umframt skúlaleiðarar og skúlastýrslimir. Allir danskir skúlar hava fingið eitt eintak av bókini ókeypis.

Flestu grannalond hava heimasíður, har trivnaður og happing verða umrødd. Hesar heimasíður kunna um kanningar, kjak og um átøk at fyribygja happing og at menna sosialan trivnað bæði í skúla og í dagrøkt. Somuleiðis vísa tær á tiltøk og leinkjur út í heim. Ein slík heimasíða hevði eisini verið hent amboð í einum føroyskum samanhangi, har skúlar kundu fingið íblástur og lisið um royndirnar hjá øðrum, bæði her heima og aðrastaðni.

Tilmæli:

- **Mentamálaráðið stovnar eina heimasíðu, sum kannar um kanningar, undirvísingartilfar, kjak og átøk at fyribygja happing og menna sosialan trivnað, bæði í skúla og í dagrøkt. Somuleiðis skal heimasíðan vísa á tiltøk og leinkjur út í**

heim.

- **Mentamálaráðið samstarvar við DCUM um undirvísingartilfar og – amboð, sum kunnu nýtast í arbeiðinum at fyrbyggja happing**

10. Bókmentir

- Allmänna råd och kommentarer för arbetet med att främja likabehandling och för att motverka diskriminering och annan kränkande behandling. –Skolverkets Allmänna Råd, Stockholm, 2006.
- Barfoed-Høj, Christina og Larsen, Lone (red): Tidlige spor – Forebyggelse af mobning blandt de mindste. Socialministeriet, 2002.
- Christy, Lotte: Grib konflikten - om konstruktiv konflikthåndtering i skolen, Det Kriminalpræventive Råd i samarbejde med Center for Konfliktløsning, 2003.
- Due, Pernille og Holstein, Bjørn: Skolebørnsundersøgelsen 2002. Københavns Universitet, Institut for Folkesundhedsvidenskab, 2003.
- Due, Pernille og Holstein, Bjørn og Schultz Jørgensen, Per: Mobning som sundhedstrussel blandt store skoleelever. I: Ugeskrift for læger 161/15, 1999.
- Engler, Barbara: Personality Theories. Houghton Mifflin Company, 1999.
- Er du med mod mobning?: 42 veje til bedre trivsel / efter idé af Jørn Jørgensen, DCUM, 2006. <http://www.dcum.dk/download.php?id=2006102708316731000013886>
- Frånberg, Gun-Marie: Mobning i nordiska skolar. Nordisk Ministerråd, 2003.
- Guggenbühl, Allan: Voldens fascination - Om vold og mobning blandt børn og unge, Socialpædagogisk bibliotek, Gyldendal, 1999.
- Halse, John Aasted: AMOR - antimobberåd: artikelsamling om udstødelse blandt skolebørn, Børns Vilkår, 2001.
- Hansen, Helle Rabøl: Grundbog mod mobning, Gyldendals Lærerbibliotek, 2005.
- Hansen, Helle Rabøl: Mobbedreng - En håndbog om mobning, Børnerådet, 1999.
- Hansen, Helle Rabøl: Mobbeland, Gyldendal, 2004.
- Hertz, Berit: Anerkendelse i børnehøjde, Dansk psykologisk Forlag, 2006.
- Hertz, Berit: Mere anerkendelse i børnehøjde, Dansk psykologisk Forlag, 2007.
- Hibbert, Adam: Hvorfor mobber folk hinanden, Bogfabrikken Fakta, 2004
- Hindsgaul, Helle Boelt: Mobning - også elevrådets ansvar, Kroghs Forlag, 2006.
- Høiby, Helle og Levin, Marianne og Thulin, Anette: Fællesskab mod mobning: klassemødet - grundlag for trivsel, Kroghs Forlag, 2006.
- Høiby, Helle: Ikke mere mobning - Værktøjer for lærere og pædagoger, Kroghs Forlag, 2002.
- Höistad, Gunnar: Mobning - Forebyggelse og løsninger, Billesø og Baltzer, 1999.
- Hægglund, Solveig: "När mobning er är ok. Om mobning som uttryck för kollektiv kunskap og delade värdesystem". I: Thelin, Annika og Williamson, Hazel (red): Nya forskningsperspektiv på mobning. Nordisk Ministerråd, 2004.
- Iversen, Luise Bæk og Kirkegaard, Tanja: Jamen, hvorfor mobber de? : mobningens funktion for fællesskabet, det enkelte barn - og de voksne, Børns Vilkår, 2006.

- Lagerman, Anncha og Stenberg, Pia: Mobning kan stoppes, Forlaget Billesø og Baltzer, 2000.
- Larsson, Eva: Mobningens psykologi, Gyldendal Uddannelse, 2002.
- Laserow, Sylvia: Stop Mobning, Forlaget Alinea, 2002.
- Mobning – ud af Århus. Redaktion: Annie Beck Lauersen, Anita Christensen og Annette Degn, Århus Kommunale Skolevæsen, 2003.
- Olweus, Dan: Mobning i skolen: hvad vi ved og hvad vi kan gøre, Hans Reitzels Forlag, 2000.
- Orpinas, Pamela og Horne, Arthur M.: Bullying prevention: creating a positive school climate and developing social competence, American Psychological Association, 2006.
- Rasmussen, Dorthe: Fri for mobberi - sådan gør vi, Red Barnet, 2007.
- Roland, Erling og Galloway, David: Classroom influences on bullying. I: Educational Research vol. 44, nr. 3, 2002.
- Roland, Erling: School Influences on Bullying, Rebell Forlag A/S, 1999.
- Roland, Erling: Mobbing – Håndbok til foreldre, Rebell Forlag AS, Norge, 1996.
- Raaschou, Nina: Fra konflikt til dialog i skolen overvejelser og værktøjer, Kroghs Forlag 2006.
- Sullivan, Keith: The Antibullying Handbook, Oxford University Press, 2000.
- Vejledning om disciplin, god adfærd og trivsel i folkeskolen: et inspirationshæfte / forfattere: Udvalg om disciplin, god adfærd og mobning i folkeskolen; redaktion ved Lise Bagge Rasmussen. - 1. udgave. - [Kbh.]: Undervisningsministeriet, Afdelingen for grundskolen og folkeoplysning, 2006. <http://www.uvm.dk/06/documents/us.pdf>.
- Mobning 2004 – En undersøgelse i 7. klasse. Dansk Center for Undervisningsmiljø og Børnerådet, 2004.
- Mobning og konflikt 2006 – En undersøgelse i 9. klasse. Dansk Center for undervisningsmiljø og Børnerådet, 2006.
- Mobning og udvikling af kriminel adfærd – et kendetegn ved skolen? Dansk Center for Undervisningsmiljø og Rådgivende Sociologer, 2003.
- Nya forskningsperspektiv på mobning – Dokumentation av en forskarkonferens om mobning 24 – 25 september 2003 i Stockholm Redigeret af A. A. Thelin og H. Williamson, Nordisk Ministerråd, København 2004.
- <http://www.trivselserklaeringen.dk/trivselserklaeringen>
- <http://www.brugkonflikten.dk/konfliktforside>
- <http://www.dcum.dk/dcum>